

Programma

Superstringtrio

Incognito ergo sum

Zondag 10 + dinsdag 12 maart 2013

Aanvang 18:30 uur.

Dokzaal, Amsterdam.

In verband met de live-registratie van de voorstelling van 12 maart is het na aanvang niet mogelijk de zaal in of uit te gaan.

Cogito ergo sum (Descartes): ik denk, dus ik ben

Incognito (Van Dale): het verborgen houden van de identiteit

Incognito ergo sum. De gevleugelde uitspraak van René Descartes, aangepast aan onze tijd, is de leidraad voor de geluidsverkenningen van het Superstringtrio. Het vraagt zich af: *is het mogelijk om onszelf via de muziek een spiegel voor te houden? Of is het de muziek die zich aan ons spiegelt?*

De techniek van het boventoonzingen is één van de vertrekpunten van Mark van Tongeren's onderzoek naar de rol van boventonen en timbre in de stem. In de voorstelling worden impliciet gezongen boventonen (zoals in *The Ground beneath my Ears*) afgewisseld met expliciet gezongen boventonen van de *Permutationes* (van de compositiecyclus 0...), waarmee het Superstringtrio diep doordringt in de matrix van de boventoonreeks. De unieke kwaliteiten en ratio's van akkoorden van harmonischen leiden naar een nulpunt (o.) van de auditieve waarneming.

De prijs die betaald moet worden om hun vragen te beantwoorden, is niets minder dan het uitwissen van de eigen identiteit van de zangers. Uiteindelijk beseffen zij niet de virtuoze heersers op hun muzikale terrein te zijn, en geven zij zich over aan de wetmatigheden van geluid die hen vorm geven. Daarom besluiten zij hun samenklanken niet langer te kiezen, maar de boventoonreeks zichzelf tegen te laten komen. Ze betreden ongehoorde, gezongen ruimtes op de grens van het menselijke en het onmenselijke ...

Uitgevoerde werken

Incognito ergo sum (tekst: Mark van Tongeren)

René Descartes' gevleugelde woorden *cogito ergo sum* luidden een periode in waarin de wereld eindelijk begrepen leek te worden. Wetten, woorden en ideeën zouden geleidelijk in staat zijn de geheimen van het universum te ontrafelen. Het onafhankelijk denkende, westerse subject zou de klus gaan klaren. Descartes zelf wist waarschijnlijk wel beter. Woorden schieten immers altijd tekort, vragen altijd om meer woorden. En zo nemen betekenissen toe, en leeft elke volgende generatie weer met het vooruitzicht van een naderend eindpunt dat met woorden, wetten en ideeën aangeduid zou kunnen worden. Maar inmiddels is het tij gekeerd. Woorden en identiteiten zijn op hun retour. Het westerse subject heeft het woord en zichzelf als individu failliet verklaard. *Incognito ergo sum*.

Kan de mens, door te zingen wat niet te zeggen is en door de grenzen van het hoorbare af te tasten, nieuwe grond vinden voor zijn onzekere bestaan?

Wilhelmus

De nationale hymne, waarschijnlijk van oorsprong een geuzenlied, wel gezongen, maar zonder tekst. De melodie past vrijwel geheel in de boventoonreeks. Hier en daar verspringt de grondtoon om andere noten toch met boventonen te kunnen zingen.

Permutationes (0.32, 0.31, 0.30, 0.28) / Studies for Voces Magicae (0.27 – 0.22)

Deze stukken vormen onderdeel van een grotere compositie cyclus, die begint bij 0.32 en toewerkt naar een absoluut nulpunt. Met deze cyclus wil Mark van Tongeren een nieuw startpunt formuleren voor een benadering van klank, gebaseerd op de principes van resonantie. De *Permutationes* zijn etudes voor twee of meer boventoonzangers, waarmee systematisch de boventoonreeks gezongen en in kaart gebracht wordt. 0.32 is het eenvoudige startpunt vanwaaruit met 0.31, 0.30, enzovoorts, steeds complexere constellaties van grond- en boventonen ontstaan. Deze *Permutationes* worden afgewisseld met de *Studies for Voces Magicae*. Dit zijn etudes waarmee psycho-akoestische verschijnselen verkend worden die eveneens sensaties van 'andere tonen' teweegbrengen. Anders dan de meeste psycho-akoestische studies en geluidstesten, waarmee dergelijke verschijnselen beschreven zijn en aangetoond worden, manipuleren van Tongeren en Rachele tegelijkertijd de gezongen harmonischen, waardoor er soms op wel vijf of zes niveaus tegelijk toonsensaties kunnen ontstaan.

Bold empty glorious numbers (tekst: Mark van Tongeren)

I think of the human being as something that exists on a threshold.

My words, my thinking exist on a threshold with your words, thinking, and everyone else's.

It is never just "me" talking, thinking... something talks and sings with me (and with you too).

Every word is an empty gesture, a grasping of reality. A way out of nothingness.

Buried in our words, in our voices, is a fantastic realm where "everything" is possible and yet "nothing" exists.

Bold, empty, glorious numbers.

This is the polyphony of the body.

The Ground beneath my Ears

Gestructureerde improvisatie, waarbij twee zangers alle facetten van hun klank (toonhoogte, dynamiek, klankleur) laten bewegen in een fluïde ruimte, zonder vaste punten zoals toonschalen of woorden te gebruiken.

If I were me (tekst: Rollin Rachele)

How can you understand me

When you are always looking through you to see

I am so many 'MEs' that no one really sees

Because their 'Is' see only lies

In one breath I'm path and journey's end

I am receiver and message you send

I don't exist as I am shown

The worn clothes have a story of their own

They possess not, nor define

Yet they are part of me as you are partly mine.

I live between the realm of possibility

And the lie we call reality

Here and now only deference

To the past-present reference

Dog-ears for future reflection

In a complexly convoluted dimension

One thing I despise

When you trivialise

In your own simple way

The role that I play

Is your righteous high horse

*When you preach of God's source
And you make such a fuss
Of the unity of us
Without correlating Me
As being part of the We*

*This hypocritical slant
Co-authors my rant
'Cause If I were Me
That's certainly not how I'd be!*

Okyo 12.17 (Tekst: Michael Vetter)

Okyo's zijn Japanse mantra's. Michael Vetter woonde dertien jaar in Japan en besteedde een deel van zijn tijd aan zenstudies. Na zijn terugkeer naar Europa in 1983 gebruikte hij elementen uit de zen om zijn nieuwe muziek vorm te geven. Zo componeerde hij talloze nieuwe *okyo's*, die enerzijds los staan van de Indiase wortels van de mantra, en anderzijds uitgevoerd kunnen worden alsof het heilige syllaben betreft, waarvan de betekenis verloren is gegaan.

Conflict Resolution (for two)

Twee stemmen herhalen de tekst *Kyrie Eleison* in een nieuwe zetting. Terwijl het spel met de klinkers van de woorden zich steeds verder ontwikkelt tot een spel met timbres en boventonen, wijst niets op de oude verbanden van de tweestemmige melodie. Totdat de boventonen van de twee stemmen *elkaar* beginnen te treffen: dan blijkt er in de tweestemmige melodie een middeleeuwse zetting van het *Kyrie* schuil te gaan.

Polona Sune (tekst: Mark van Tongeren)

*Polona Sune
Requino Sano
Gatu Soleri*

Permutationes: 0.29

0.29 heeft ook wel *De Spiltoon*, omdat het gebaseerd is op kruisende boventoonreeksen, waarvan de gemeenschappelijke frequentie het vertrekpunt is van de overige gezongen boventonen. Als de zangers, na een zorgvuldige afstemming, weg-bewegen van deze spiltoon, dan blijft de spiltoon de niet-gehoorde toonhoogte waardoor hun grond- en boventonen verbonden zijn. Zonder technologische hulpmiddelen of meetinstrumenten ontstaat er een bij uitstek rationele muziek. De exacte ratio's die met de trappen van de boventoonreeks gerealiseerd worden zijn er echter niet primair als concept, of voor het verstand: alle

varaties kunnen direct ervaren worden als unieke kwaliteiten. Getallen en 'ratio-nele' verhoudingen worden hoorbaar gemaakt en ruimtelijk 'neergezet'.

Uitvoerders:

Rollin Rachele, stem

Mark van Tongeren, stem

Daphne van Tongeren, licht-performance

Maksim Chapochnikov: spreker

Horst Rickels: regie-aanwijzingen

***

Superstringtrio

0... : een boventoonzangmarathon voor twee zangers

Maandag 11 maart 2013

Bezoek mogelijk tussen 13:30 – 16:30 uur.

Academie der Kunsten, Rapenburg 38, Leiden

In een kleine werkkamer aan het Rapenburg 38, met een uitstekende akoestiek, werden ooit de eerste opnames van de *0...* ('Nulpunten') gemaakt, een cyclus van composities rondom stem, boventonen en timbre gecomponeerd door promovendus Mark van Tongeren. Ter voorbereiding van de tweede uitvoering en de verdediging van het proefschrift sluiten zanger Rollin Rachele en de promovendus zich opnieuw op in deze rustige werkkamer, om bezoekers onder te dompelen in ongehoorde combinaties van grond- en boventonen. Gedurende deze marathon mogen steeds één of enkele toehoorders de kamer betreden. Voor elke bezoeker zingt het Superstringtrio een op maat gesneden constellatie van grond- en boventonen, vakkundig geselecteerd uit van Tongeren's *Permutationes* door componist Paul Oomen. Het vertrekpunt is steeds een 'droge', systematische uitvoering van de *0...*, maar de zangers en de componist laten zich al doende leiden door de unieke persoonlijkheid van elke *Permutatio* én die van de toehoorders. Een eenmalige en unieke kans om je persoonlijke harmonische constellatie (volgens hen tenminste ...) te vereeuwigen, misschien wel op een toekomstige Superstringtrio-cd. Zonder te spreken, maar met behulp van gebaren, ontstaat er een lange, doorlopende compositie: het vlees aan de botten van de *0...*

Mark van Tongeren over de *Permutationes*: "De stemmen van Rollin Rachele en mijzelf moeten niet zozeer de virtuositeit of het miraculeuze van boventoonzang tentoonspreiden, maar zich, in tegendeel, richten op de meest basale, en soms haast kinderlijk eenvoudige structuren van de boventoonreeks. Er

moest niets meer *bij* de bestaande vormen van boventoonzang. Er moest iets *af*. Op deze manier zou ik een soort nulpunt in het bereik van onze auditieve wereld kunnen formuleren. De *Permutationes* zijn het antwoord op deze vraag, en vormen het uitgangspunt van de compositiereeks *0... .*”

Rollin Rachele, Mark van Tongeren: stem

Paul Oomen: live compositorische directie

***

Woensdag 13 maart 2013, 13:45

Academiegebouw. Rapenburg 73, Leiden

Openbare verdediging van het proefschrift

Grenzen van het hoorbare: over de meerstemmigheid van het lichaam.

In onze cultuur worden vokale harmonischen pas sinds enkele decennia ingezet als een zelfstandig muzikaal element. Grenzen van het hoorbare verkent de veranderende verhouding tussen zangers, luisteraars en boventonen. Als onderzoeksmethode zijn onder andere composities (Nulpunten) ontwikkeld, die pogen het boventoonzingen, en daarmee het sonische bronmateriaal van het menselijk lichaam, van de grond af op te bouwen. Zij vormen de aanleiding voor een nader onderzoek naar werkelijkheid en illusie van onze auditieve wereld. Aan de hand van zijn ervaringen met Tibetaanse monniken en Sardijnse broederschappen en met het ‘transverbale’ oeuvre van Michael Vetter, ontwikkelt Mark van Tongeren het begrip ‘meerstemmigheid van het lichaam.’ Volgens hem ligt het laatste woord echter bij de lezers/luisteraars: met de cd *Hier begint het* en de voorstelling *Incognito ergo sum* daagt hij hen uit de grenzen van het hoorbare te verleggen.

Promotoren: Prof. Frans de Ruiter, Prof. Dr. Ben Arps, Dr. Marcel Cobussen, Prof. Dr. Joep Bor

Het aantal zitplaatsen voor de verdediging is beperkt. Kondig uw komst zo mogelijk aan via email (t.soekkha@hum.leidenuniv.nl) of per telefoon: 071 – 5272999.

Het Superstringtrio

Het Superstringtrio bespeelt geen snaren, telt twee vaste leden en gelooft heilig in illusies. Parallel aan natuurkundigen die wetmatigheden proberen op te sporen in fijntjes trillende onzichtbare ‘materie’, graaft het Superstringtrio naar de verborgen orde en chaos van de toon. Het vraagt zich af: is het mogelijk om de muziek, en daarmee onszelf, een spiegel voor te houden? Of houden we onszelf voor de gek, en is het de muziek die zich aan ons spiegelt? Superstringtrio bestaat uit Rollin Rachele en Mark van Tongeren.

Rollin Rachele

Is wereldwijd actief als zanger, docent en componist en betrokken bij vele samenwerkingsverbanden op het gebied van muziek en theater. Hij specialiseert zich in boventoonzang, wat hij sinds 1979 beoefent. Hij heeft onlangs een vierjarige opleiding Hindoestaanse vokale muziek afgerond aan Bharatiya Vidya Bhavan in Londen, onderdeel van het Trinity Laban conservatorium. Hij werkt regelmatig met Unstructured Light, een multi-disciplinaire theatergroep. Hij is auteur van een boek over boventoonzang, waarvan binnenkort een derde herziene editie uitkomt, en bracht een muziekvideo en drie cds uit.

Mark van Tongeren

Is musicoloog, zanger en geluidskunstenaar. In 1993 toog hij voor het eerst naar Zuid-Siberië om onderzoek te doen naar het keelzingen, waarbij één zanger meerdere tonen tegelijk ten gehore brengt. Hij is vooral bekend vanwege zijn werk als onderzoeker en uitvoerder van het boventoonzingen. Hierover publiceerde hij aan het begin van dit millennium een [engelstalig boek](#) dat als een standaardwerk beschouwd wordt. Van Tongeren speurt als musicus/performer/onderzoeker van meet af aan naar de grenzen van het menselijk stembereik, van muziek en geluid, en van het gehoor.

Daphne van Tongeren

Theatermaakster en kunstenares. Studeerde af aan de experimentele Objecttheater-afdeling bij de Amsterdamse Theaterschool, na studies filosofie en antropologie. Deed vele projecten op lokatie (o.a. Parade, Oerol) met het Silotheater, waarbij ze onder andere licht, projecties en décor deed. Gaf schilder- en tekenles aan zowel ouderen als jongeren, en was stemacteur. Doet tegenwoordig een opleiding voor beroepskunstenaars in de klas en spreekt boeken in.

Paul Oomen

Componist, artistiek ondernemer en klankfilosoof. Centraal in zijn werkwijze staan ontmoetingen tussen muzikale culturen en persoonlijkheden, maar ook tussen diverse kunst- en kennisdisciplines en de ontmoeting tussen kunst en de maatschappij zelf. Deze ontmoetingen vormen het onderwerp van artistieke onderzoeken, die leiden tot composities en onconventionele samenwerkingen en initiatieven. Zijn projecten spelen zich meestal niet in het conventionele theater af, maar op avontuurlijke locaties, speciaal ontworpen architectuur of op het internet.

Maksim Chapochnikov

Geluidskunstenaar, performer, DJ, entrepreneur, labelbaas, en sleutelfiguur in de Russische kunstenaarsgemeenschap in Amsterdam en wijde omtrek. Als oprichter van Stichting Window to Europe organiseert hij al ruim 20 jaar concerten voor musici uit het Siberische Altai-gebied en andere streken uit de voormalige Sovjet Unie, plekken waar hij zelf nog regelmatig naar afreist. Als DJ Goldfinger, en met zijn

label Kidnap Records, is hij een graag geziene gangmaker in de hoofdstedelijke uitgaanscultuur. Hij werkte onder andere samen met Sainkho Namtsjilak, de *grand dame* van de Toevaanse keelzang, en OMFO.

Horst Rickels

Studeerde onder meer bij Dick Raaijmakers en maakte deel uit van Der Junge Hund en het Maciunas Ensemble. Hij heeft zo'n veertig geluidsinstallaties gerealiseerd, waarvoor hij orgelpijpen, klokken en strijkinstrumenten gebruikt, zoals zijn inmiddels beroemde *Mercuriuswagen*. Rickels is geïntrigeerd door de instabiele, variabele klank van aangeblazen orgelpijpen die hele reeksen harmonische, natuurlijke boventonen herbergen, en maakt innovatief gebruik van de klankeigenschappen en pneumatiek van orgels en orgelpijpen. Zijn geluidsinstallaties bespelen de ruimte en het publiek is vaak actief als deelnemer. Rickels was tot voor kort verbonden aan de Art-Science afdeling van de Hogeschool der Kunsten Den Haag, een interfaculteit tussen het Koninklijk Conservatorium en de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten.

Met dank aan Tim Soekkha (Academie der Kunsten), Jochem Hartz (fotografie) en Lennaert Kiemeneij.